

»Sovjetska etnografija« 1947

Milko Matičetov

Sovjetskaja etnografija (= SE) je naslov časopisu, ki izhaja štirikrat na leto pod okriljem Akademije znanosti ZSSR v Moskvi. Ze prva številka, ki smo jo imeli možnost videti, je bila za slovenske etnografe pravo odkritje. Tem bolj pa smo zadovoljni, ker je s tekočim letom 1947 omogočeno redno prejemanje SE po pošti.

V primeri z etnografskimi in folklornimi revijami, ki so pred to vojno prihajale v roke slovenskih znanstvenikov iz bližnje in daljne sosesčine (n. pr. dunajska »Zeitschrift für österreichische Volkskunde«, berlinska »Zeitschrift für Volkskunde«, rimski »Lares«, pa tudi praški »Národopisný věstník československý«, lvovski »Lud«, itd.), je Sovjetska etnografija nekaj povsem drugega. Danes je ta razlika še bolj očitna. Če listamo po docela novih revijah, kakor je n. pr. italijanska »Rivista di etnografia«, in tudi če pregledujemo samo povojne številke ali nove serije starih časopisov, kakor recimo zgoraj omenjeno »Zeitschrift für österreichische Volkskunde« ali francosko »L'Ethnographie«, se nikakor ne moremo otresti vtisa, da je to, kar beremo, nastalo nekam slučajnostno, brez jasno določenega načrta, da o kakem skupnostnem hotenju sploh ne govorimo. Tako poleg dragocenih razprav, ki bi v drugačni zvezi lahko prišle še bolj do veljave, srečujemo tudi stvari, pri katerih bi skoraj mogli reči, da prevladuje lov za eksotičnostjo in novostmi.

Pri SE je podoba drugačna. Vsaka razprava, beležka, vest ali ocena je tako postavljena, da za njo čutiš ne samo voljo urednika ali odbora, ne samo težnje ozkega kroga ljudi, ampak utripe organiziranega dela mogočnega znanstvenega kolektiva. V svojem osrednjem glasilu, ki nam je bilo vse do včeraj žal neznan, so sovjetski etnografi dosegli občudovanja in zavidanja vredno višino. Prav zato bomo odslej tem bolj željno in s tem večjim pridom segali po njem ter se vsestransko, zlasti še v pogledu metode, poglobljali v izkušnje sovjetskih tovarišev-etnografov in se z njimi primerno okoriščali.

Poglejmo to pot, kaj nam povedo prve tri številke letnika 1947. Vsaka izmed teh števil je po svojem obsegu (200—250 strani) kar cel zbornik; vse tri skupaj imajo že približno 700 strani. Vendar pa obsežnost ni odvisna od izredno dolgih spisov; prevladujejo namreč kratke in jedrnatе razprave. Vse gradivo je smotrno uvrščeno v osem stalnih rubrik: 1. Vprašanja splošne etnografije in antropologije; 2. Vprašanja etnogeneze; 3. gradivo in razprave iz etnografije in antropologije ZSSR; 4. Gradivo in razprave iz etnografije in antropologije inozemskih dežel; 5. Iz zgodovine etnografije in antropologije; 6. Beležke, poročila, referati; 7. Kronika; 8. Kritika in bibliografija. Podroben pregled vsebine omenjenih treh števil je v danem okviru seveda nemogoč, ker bi že sami naslovi razprav — okrog 30 — preveč obremenili to poročilo. Zato pa se bomo po posameznih rubrikah dotaknili le vprašanj, ki se nam zde pomembnejša.

Pod prvo rubriko objavlja D. O. Olderogge mikaven prerez iz zgodovine družine in zakona (SE 1947, št. 1). Ker je etnografsko gradivo iz Južne Afrike neredko služilo za odskočno desko raznim teorijam o razvoju prvotne družbe, si je avtor zadal nalogo, pretesti sistem »lobola« in različne oblike zakona med bratrance pri jugovzhodnih Bantu. Po avtorjevem mnenju »lobola« ni navaden odkup neveste; bistvo tega zelo razširjenega običaja obstoji v tem, da patriarhalna družina odda dogovorjeno količino živine v zameno za nevesto in s tem dobi pravico prenosa svojega imena na njene otroke. To zaključno dognanje je za domačo slov. etnografijo na videz indiferentno, Bantu in »lobola« so nam res daleč, toda branje te in podobnih razprav lahko dá marsikatero pobudo tudi raziskovalcem naše davne preteklosti, slovenskega ljudskega prava in običajev. Tako se n. pr. ob avtorjevem tolmačenju avunkulata nehote spomniš na vlogo, ki jo ima v naših starih ljudskih pesmih »stric ujec — materin bratec.

Dalje P. I. Kušner razpravlja o Etnični meji (št. 2), posebej o etničnih mejah v Evropi. Po njegovem imamo tri vrste meja: 1. kjer se srečujejo narodne kulture, ki so si med sabo tuje; 2. kjer se srečujejo sorodne narodne kulture; 3. kjer se srečujejo narodne kulture, ki sicer niso sorodne, a tudi ne močno oddaljene med sabo. Na številnih konkretnih primerih v zvezi z mejami te ali one vrste avtor preučuje pojave kakor: asimilacija (mirna ali nasilna), dvojezičnost, prehajanje tujih navad in običajev itd. Upošteval je tudi naše mejno vprašanje in med uporabljeno literaturo srečamo zbornik »Oko Trsta«. V zvezi s Kušnerjevo razpravo lahko opozorimo še na članek o Načinu upodabljanja narodnostno mešanih predelov na etnografskih kartah (K. V. Kudrjašov; št. 2), čeprav ni v isti rubriki.

M. O. Kosven prikazuje zgodovino pripovedke o Amazonkah (št. 2—3), ki je razširjena po vsej zemeljski krogli in bogato zastopana tako v literaturi (zgodovinski, geografski, umetniški ipd.), kakor v folklori zgodovinskih in etnografskih narodov. Od Herodota dalje so se neverjetno namnožile pripovedi o narodu žensk, ki žive ločeno od moških, ali o ženskah, ki vladajo nad moškimi. Nešteto je tudi lokalizacij te pripovedke: otočje Indijskega oceana, Daljni Vzhod, Kavkaz, Afrika, »Virginski otoki« in »Rio de las Amazonas« v Ameriki itd. Vzporedno s pojavi skepticizma srečujemo bolj pogostoma neomajno prepričanje v zgodovinsko resničnost teh pripovedi. Do konca 18. stoletja, ko so si izmislili teorijo o »uporu« žensk, ni nihče postavljaj vprašanja, kako in na kakšnih temeljih bi bile mogle nastati take amazonske družbe. Prave razlage še danes nimamo. Avtor ob koncu bežno nakaže način, kako bo mogoče razkriti izvor in zgodovinski smisel amazonstva.

Med vprašanji etnogeneze — pod drugo rubriko — bo tega ali onega morda zanimalo, kaj pravi A. N. Bernštam o Toharjih ali Tohrih (SE 1947, št. 3), katerih jezik »kentum« je svoj čas povzročil toliko hrupa v indoevropski filologiji (Tohre same so proglašali za srednje-

azijske »zapadne Indogermane«). Nikakor pa ne smemo molče mimo zgodovinsko-etnografske študije S. P. Tolstova — Mesta Guzov (št. 3). Na tako široki podlagi in obenem tako prepričevalno ni pri nas menda še nihče obdelal kako snov. Ob aralskem morju, zamočvirjenih prostranstvih spodnjega toka Sir-Darje, kjer se danes šopiri trsje in pusto grmičje, nam avtor spretno pričara življenje Oguzov v X.—XI. stoletju. To so bili ribiči na gospodarski stopnji, ki v marsičem spominja na gospodarstvo ribičev neolita in bronaste dobe. Avtor je izkoristil pričevanja zgodovine, arheologije, orientalske književnosti, jezikoslovja, etnografije in folklore.

Tudi pod tretjo rubriko je marsikaj zanimivega za nas, čeprav se gradivo in razprave nanašajo na narode ZSSR. Kot primer jasnega, preprostega, a obenem znanstveno neoporečnega podajanja snovi omenjam prikaz N. A. Kisljakova: Stara poljedelska tehnika in poljedelski obredi pri Tadžikih porečja Hingou (št. 1). Bliže nas, med podkarpatskimi Ukrajinci pa se je poleti 1946 dva meseca mudila v imenu zvezne Akademije znanosti »Zakarpatska mešana ekspedicija« (»mešana« zato, ker je v svojem sestavu imela tri odseke: etnografski — 5 znanstvenih delavcev in nekaj študentov; folklorni — 4 znanstvene delavce in nekaj študentov; atropološki — 3 znanstveni delavci). Celo ekspedicijo je vodil znani ruski folklorist P. G. Bogatyrev, ki ga tudi Slovenci poznamo, saj je februarja 1946. obiskal Ljubljano in naš Etnografski muzej, v Drami pa predaval o »Problemih ljudskega gledališča pri Slovanih«. Iz gradiva, nabranega med ekspedicijo 1946. leta, objavlja I. F. Simonenko, vodja etnografskega odseka, poročilo o Ostanjih patronimije in zakonskih odnosih pri Ukrajincih v Zakarpatju (SE 1947, št. 1; podatke o ekspediciji pa gl. v št. 2 med kroniko).

Folklorist in etnograf bosta s pridom segla po Etnografskem gradivu v kirgiškem eposu »Manas« (št. 2) izpod peresa S. M. Abramzona. Le-ta je v št. 1 ocenil ruski prevod »Manasa« (Goslitizdat, 1946), v št. 3 pa zavrnil neko pristransko kritiko tega prevoda. Kirgiška epska trilogija »Manas«, katero je odkril sredi 9. stoletja orientalist Č. Valihanov, v znanstveni svet pa prvi uvedel V. Radlov leta 1885, spada med največje spomenike svetovnega ustnega slovstva, v isto vrsto z Ilijado, Odisejo, Kalevalo.

L. A. Dinces je posvetil obširno in temeljito razpravo Ruskim predkrščanskim svetiščem v luči spomenikov ljudske umetnosti (št. 2). Kakor je poročal že naš dnevni tisk, so se s to razpravo prvi okoristili slovenski arheologi med izkopavanji na ptujskem gradu, kjer so odkrili staroslovnsko svetišče — za onima v Arkoni in Kijevu tretje te vrste na celem slovanskem področju. Etnografi in arheologi pa se na primeru omenjene razprave (kakor že zgoraj pri Tolstovu) lahko skupaj učimo širokih znanstvenih pogledov in prijemov določenih vprašanj. Da bi osvetlil staroslovnska svetišča, je Dinces poleg starih knjižnih virov in arheoloških ugotovitev uspešno segel po vzorcih

na vezeninah, pomagal si je z oblikami starih vaških cerkvic in stolpov, nagrobnikov, posmrtnih hišic na kurganih ter celo z obredno pesmijo.

K četrti rubriki ne bi imel kaj pripomniti, pač pa se malo ustavimo ob peti. V. I. Čičerov prinaša tam poučen izrez iz zgodovine ruske folkloristike: Vprašanje osebnosti v delih folkloristov-mitologov sredi 19. stoletja (št. 1). Avtor lepo pokaže protislovja v mitološki šoli, kako so zamisli mitologov o neosebni ljudski umetnosti oddaljevale folkloro od stvarnosti, posebej pa nas seznanja s pogledi treh velikih ruskih folkloristov: F. I. Buslajeva, P. N. Rybnikova in A. F. Hilferdinga. Tako zgodovinsko rubriko bi bilo vsekakor dobro uvesti tudi pri nas. V vsaki panogi je namreč je uspešno tekoče delo nujno potrebno poznavanje naporov in pridobitev predhodnikov. Slovenci razen Kotnikovega »Pregleda slovenskega narodopisja«, ki je zaoral ledino, ne moremo pokazati nič. Prav naš revialni tisk pa bi na tem polju lahko opravil hvaležno nalogo s podrobnimi pretresi posameznih dob, gibanj, osebnosti ipd.

Med beležkami — šesta rubrika — nam N. P. Grinkova in T. A. Krjukova opisujeta, kako »vodijo rusalko« v dveh vaseh voroneške pokrajine. Zlasti obred iz ruske vasi Oskin je presenetljivo podoben slovenskemu pustnemu običaju z »ruso« oz. »gambelo« in gnjačem na Ptujskem polju. Če k temu še primerjamo sliko, objavljeni v SE 1947, št. 1, str. 186 in 187 s filmskimi posnetki v arhivu »Triglav-filma« (izvršenimi februarja 1947) ali pa z izvirno figuro od Sv. Marka niže Ptuja v Etnografskem muzeju v Ljubljani, se nam bo razpršil vsak morebitni dvom glede sorodnosti obeh tako oddaljenih običajev.

Sedma rubrika — kronika — je zelo bogata in nam lahko dá mnogo vzpodbud. Ob naših skromnih razmerah se mora človek res čuditi tako mogočnemu aparatu, kakor se kaže v delu in organizaciji sovjetskih etnografov. Toda istočasno se nam vsiljuje misel, da smo vendarle marsikaj zanemarili, kar bi bili kljub svoji »revščini« lahko zmogli. Razumljivo je n. pr., da si mi ne moremo privoščiti rednega razpošiljanja 15—20 velikih etnografskih ekspedicij letno na teren. Teže pa bi bilo razložiti, zakaj ni Etnografski muzej — dolgo časa edina etnografska ustanova v Sloveniji — v približno 20 letih svojega obstoja do začetka zadnje vojne (v razdobju 1921—1941) organiziral vsaj eno terensko raziskovanje (prvi poizkus je predviden šele sedaj po osvoboditvi za poletje 1948). Iz SE 1947, 1—3 dalje izvemo, da je samo med 19. XI. 1946 in 22. IV. 1947 — torej v dobrih petih mesecih — pri Institutu etnografije v Moskvi branilo kandidate ali doktorske disertacije 16 znanstvenih delavcev. In pri nas? V sedmih letih obstoja stolice za etnologijo in etnografijo na ljubljanski univerzi se je javil z doktorsko disertacijo komaj en kandidat, še ta starejši, samostojen znanstveni delavec. Prav tu se skriva morda naše najbolj pereče vprašanje — pomanjkanje naraščaja. Pozdravljamo SE poleg drugega tudi zato, ker upamo, da nam bo vsaj posredno pomagala pridobiti in navdušiti za naše delo kaj mladih moči. Ko bereš n. pr. poročila o

terenskih raziskovanjih in drugih delih Instituta etnografije, o etnografskem delu tam kje v Jakutiji, o zbiranju in preučevanju jakutske folklore, ali recimo o izrednem odzivu na vsezvezni natečaj za nabiranje folklore (objavljen l. 1946), lahko sklepaš samo eno: da ima naša veda pred sabo veliko bodočnost.

Osmo in zadnja rubrika SE je namenjena kritiki in bibliografiji. V tukajšnjih treh številkah imamo ocene ali vsaj kratka poročila o 50 in več delih raznovrstne vsebine in v najrazličnejših jezikih, tudi v južno-slovanskih, dalje v angleškem, francoskem, italijanskem, španskem itd. Če bi kdaj kak ocenjevalec iskal vzorov, tedaj bi mu lahko priporočili oceno B. Gardanova o delu: V. Abajev, Nartovskij epos. Dzaudžikau 1945 (št. 2). Jasno je, da so si tudi mnenja raznih sovjetskih etnografov večkrat v navzkrižju, vendar o kakem nestvarnem polemiziranju na straneh SE ni sledu. Iz ocen in poročil številnih inozemskih del je lepo razvidno, da kakor sovjetska znanost sploh, tako tudi sovjetski etnografi priznavajo in cenijo vsak napredek, po drugi strani pa budno zasledujejo sumljive in zmotne teorije, katere so vedno pripravljene ožigosati brez olepšavanja in prizanašanja. V tej zvezi opozarjam na dva sestavka: J. Averkijeva Psihološka smer v sodobni ameriški etnografiji (št. 1) in M. G. Levin, Zgodovina — evolucija — difuzija (št. 2). In končno bi pri bibliografiji (tudi na tem področju smo pri nas siromaki) omenil M. O. Kosvena — Pregled bibliografskih pregledov in literature o etnografiji narodov ZSSR (št. 2).

Na čelu SE stoji uredniški odbor, ki je takole sestavljen: odgovorni urednik prof. S. P. Tolstov, namestnik urednika docent M. G. Levin, ostali člani: dopisni član Akad. znanosti ZSSR A. D. Udalcov, N. A. Kisljakov, M. O. Kosven, P. I. Kušner, N. N. Stepanov. Člani uredniškega odbora so obenem aktivni sodelavci SE. Sploh pa je število sodelavcev SE za naše pojme in ukoreninjene navade kar neverjetno. V prvih enajstih letnikih našega »Etnologa« (gl. Et X—XI, str. 429) je n. pr. sodelovalo vsega 64 ljudi. Tu pa samo v treh številkah l. 1947. srečamo nič manj ko 72 imen sodelavcev, med njimi celo 16 žensk-znanstvenic (v »Etnologu« 1). Poprečno je pri posamezni številki SE 1947 sodelovalo 33 oseb.

Ob zaključku lahko rečemo brez oklevanja, da bo Sovjetska etnografija zaradi visoke vsebinske in načelne vrednosti kmalu postala nepogrešljiv priročnik slovenskim etnografom in folkloristom, pa tudi antropologi, arheologi in drugi naši znanstveniki bodo radi segali po njej.

(Cena posameznim številkam je 22 rubljev, 50 k. Za Jugoslavijo znaša celoletna naročnina 300 din. V Ljubljani se naroča pri Državni založbi Slovenije — Inozemski oddelek, Kongresni trg.)